

УДК 316.66

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-3\(3\)-496-506](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-3(3)-496-506)

**Майданський Іван Миколайович** аспірант, Факультет історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, тел.: (0342) 531-574, <https://orcid.org/0009-0001-1027-6620>

**Зенкін Михайло Васильович** кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедра історії та політичної теорії, Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Дмитра Яворницького, 19, м. Дніпро, 49005, тел.: (056) 744-14-11, <https://orcid.org/0000-0002-9824-629X>

## **ХАРИЗМАТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО У ПОЛІТИЦІ: АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ**

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню ролі харизматичного лідерства у політичних процесах. У сучасному світі політичні лідери відіграють вирішальну роль у формуванні суспільної думки та масової свідомості, й саме їхня харизма часто стає ключовим фактором успіху. Враховуючи зростаючий вплив харизматичних політичних фігур на громадськість, стає зрозумілою необхідність дослідження цього феномену, що визначає актуальність статті. Метою статті є виявлення основних характеристик харизматичного лідерства у політиці, а також аналіз його впливу на масову свідомість та політичну поведінку. Розкрито, яким чином харизма лідера може формувати політичні переконання громадян, змінювати їхні уподобання та впливати на політичні процеси в цілому. У статті використовується теоретична методологія, заснована на аналізі наукової літератури з політології, соціології та психології, а також на дослідженні конкретних історичних прикладів харизматичних лідерів. Автори зосереджуються на ключових теоріях харизми та лідерства, аналізують класичні та сучасні підходи до розуміння цього феномену, а також пропонують власні концептуальні рамки для подальшого вивчення. Результати дослідження демонструють, що харизматичне лідерство має значний вплив на масову свідомість, створюючи ефект «особистісного зв'язку» між лідером та його послідовниками. Це дозволяє лідерам мобілізувати великі маси людей, створюючи довіру та відданість, що особливо важливо в кризові моменти. Також було встановлено, що харизма може як зміцнювати демократичні процеси, так і підривати їх, залежно від того, в чіїх руках вона зосереджена. У висновках статті підкреслюється, що харизматичне



лідерство є потужним інструментом впливу на суспільство, але його застосування має бути свідомим і відповідальним. Автори наголошують на необхідності подальших досліджень у цій сфері, зокрема щодо потенційних ризиків, пов'язаних зі зловживанням харизмою в політиці. Стаття сприяє глибшому розумінню феномену харизматичного лідерства та його ролі у сучасній політиці. Вона підкреслює важливість усвідомлення впливу харизматичних лідерів на масову свідомість та закликає до відповідального підходу у використанні цього феномену для забезпечення стабільності та розвитку демократичних інститутів.

**Ключові слова:** харизматичне лідерство, політика, масова свідомість, вплив, демократичні процеси, суспільна думка, політична поведінка

**Maidanskyi Ivan Mykolayovych** Postgraduate Student Faculty of History, Political Science, and International Relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, St. Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk, 76000, tel.: (0342) 531-574, <https://orcid.org/0009-0001-1027-6620>

**Zienkin Mykhailo Vasylovych** Candidate of Historical Sciences, Docent, Docent Department of History and Political Theory, Educational and Scientific Institute of Humanities and Social Sciences, Dnipro University of Technology, Ave. Dmytro Yavornytskyi, 19, Dnipro, 49005, <https://orcid.org/0000-0002-9824-629X>

## CHARISMATIC LEADERSHIP IN POLITICS: ANALYSIS OF THE PHENOMENON AND ITS IMPACT ON MASS CONSCIOUSNESS

**Abstract.** This article is dedicated to the study of the role of charismatic leadership in political processes. In the modern world, political leaders play a decisive role in shaping public opinion and mass consciousness, and it is often their charisma that becomes a key factor in their success. Given the growing influence of charismatic political figures on the public, the need to study this phenomenon becomes clear, highlighting the relevance of this article. The aim of the article is to identify the main characteristics of charismatic leadership in politics, as well as to analyze its impact on mass consciousness and political behavior. It explores how a leader's charisma can shape citizens' political beliefs, alter their preferences, and influence political processes as a whole. The article employs a theoretical methodology based on the analysis of scientific literature from political science, sociology, and psychology, as well as the study of specific historical examples of charismatic leaders. The authors focus on key theories of charisma and leadership, analyzing both classical and contemporary approaches to understanding this phenomenon, and propose their own conceptual framework for further study. The research findings demonstrate that charismatic leadership has a significant impact on mass consciousness, creating a “personal connection” effect between the leader

and their followers. This allows leaders to mobilize large masses of people, fostering trust and loyalty, which is particularly crucial in times of crisis. It was also found that charisma can both strengthen and undermine democratic processes, depending on whose hands it is in. The article concludes by emphasizing that charismatic leadership is a powerful tool for influencing society, but its application must be conscious and responsible. The authors stress the need for further research in this area, particularly regarding the potential risks associated with the misuse of charisma in politics. The article contributes to a deeper understanding of the phenomenon of charismatic leadership and its role in modern politics. It underscores the importance of recognizing the impact of charismatic leaders on mass consciousness and calls for a responsible approach to utilizing this phenomenon to ensure the stability and development of democratic institutions.

**Keywords:** charismatic leadership, politics, mass consciousness, influence, democratic processes, public opinion, political behavior.

**Постановка проблеми.** На сьогодні харизма — це одна з тих категорій у соціології та політології, про яку сучасні дослідники ведуть практично постійні дискусії [1, с. 150]. У них можна зустріти багато аргументів «за» й не менше аргументів «проти». Одні вчені говорять про недоцільність використання цього поняття в науці, інші широко застосовують його під час проведення досліджень політичних інститутів і процесів.

Більшість наявних моделей феномену харизми базується на соціології Макса Вебера, і це зовсім не дивно, оскільки саме він увів термін «харизма» в науковий обіг. У своїй головній праці “*Economy and Society*” Макс Вебер пише, що харизма — це особистісна якість, завдяки якій людина (харизматик) сприймається іншими як володар унікальних, можна сказати, надприродних здібностей, не властивих звичайним людям. На думку М. Вебера, маси сприймають ці «надздібності» як зразкові якості й часто помилково приписують їх носію божественне походження, внаслідок чого харизматична людина має великі шанси стати лідером [2, с. 237]. Відповідно, харизматичне лідерство у політиці є унікальним феноменом, що значно впливає на масову свідомість та поведінку суспільства.

Харизматичні лідери здатні викликати сильні емоції, формувати суспільні цінності та мотивувати маси до активних дій завдяки своєму особистому магнетизму, риториці та впевненості. Однак їхній вплив може бути як позитивним, сприяючи об'єднанню нації та впровадженню реформ, так й негативним, маніпулюючи громадською думкою та призводячи до політичної нестабільності [3, с. 741]. Аналіз цього явища дозволяє зрозуміти, яким чином харизматичні лідери формують політичні наративи та які наслідки це має для суспільства. Наразі актуалізується проблема харизматичного лідерства та виникає необхідність перегляду цього поняття відповідно до



сучасних реалій та виокремлення особливостей й характеристик харизматичного лідера.

**Аналіз останніх досліджень.** Харизматичне лідерство в політиці є важливим феноменом, що привертає увагу дослідників завдяки своїй здатності формувати масову свідомість та впливати на політичні процеси. Ансел С., Бойко С., Іоффе М., Кіссінджер Х., Лікарчук Н., Маркіна І., Стеблина Н., Торфінг Дж. підкреслюють, що харизматичні лідери володіють унікальними комунікативними та емоційними здібностями, які дозволяють їм створювати сильний емоційний зв'язок з електоратом. Ахароні Т., Гіршберг Дж., Гюйн Дж., Едвардс Г., Маєр К., Сестеро Н., Табата Р., Уейн С., Янг, З. зауважують, що такий зв'язок базується на харизмі, яка включає в себе особисту привабливість, здатність надихати та формувати уявлення про себе як про лідера, який може вирішити найскладніші суспільні проблеми.

Баюрчак Н., Бойченко М., Смельянова Г., Кокарча Ю., Коренева Ю., Пауерс Р., Реншон Дж., Цебрик А. відзначають вплив харизматичних лідерів на масову свідомість виявляється через їх здатність мобілізувати широкі верстви населення навколо певних ідеалів або цілей. Їхня риторика часто апелює до емоцій та підсвідомих страхів чи бажань, що дозволяє їм легко формувати колективні уявлення та зміщувати фокус суспільного обговорення в потрібному їм напрямку. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки, оскільки харизматичні лідери можуть використовувати свою владу як для просування соціальних змін та розвитку, так і для маніпуляції масовою свідомістю з метою закріплення особистої влади або досягнення егоїстичних цілей.

**Метою статті** є дослідження феномену харизматичного лідерства у політиці та його впливу на масову свідомість.

**Виклад основного матеріалу.** Харизматичне лідерство в політиці є унікальним явищем, яке здатне значною мірою впливати на масову свідомість та формувати суспільні настрої [4, с. 688]. Харизматичні лідери мають здатність викликати у своїх послідовників сильні емоції, захоплення та відданість, завдяки чому можуть досягати значних політичних успіхів навіть у складних умовах [5, с. 10]. Цей тип лідерства ґрунтується не лише на риторичі, але й на особистих якостях, таких як впевненість у собі, енергія та харизма, які дозволяють лідеру стати символом певних ідеалів чи національних цінностей.

Вплив харизматичного лідера на масову свідомість може бути настільки сильним, що його послідовники часто вірять у його здатність вирішити всі суспільні проблеми, навіть якщо для цього немає реальних підстав [6, с. 5]. Такий феномен може призводити як до позитивних, так й до негативних наслідків. З одного боку, харизматичні лідери можуть мобілізувати націю до важливих змін та реформ. З іншого боку, надмірне захоплення особистістю

лідера може спровокувати ірраціональні рішення та концентрацію влади, що іноді призводить до авторитаризму. Аналізуючи харизматичне лідерство в політиці, важливо зрозуміти, як воно формується та який вплив має на суспільство, аби розробити стратегії для підтримки демократії та уникнення негативних наслідків [7, с. 372]. Політичний лідер є головним елементом політичного механізму, що визначає характер й напрямок політичних процесів у країні. Політичні лідери відіграють першорядну роль у розвитку суспільства та в ухваленні політичних рішень.

Політичне лідерство, будучи основною ланкою в механізмі політичної влади, значною мірою визначає характер і спрямованість політичних процесів, чинить основний вплив на процес ухвалення рішень на всіх рівнях влади [8, с. 33]. Вектор подальшого суспільного розвитку безпосередньо залежить від ефективності політичних лідерів, їхньої здатності налагодити комунікацію з різними соціальними групами та суспільством загалом. На сьогодні проблема пошуку та призначення на політичні та суспільні посади нових людей, здатних забезпечити сталий розвиток держави, дати адекватну відповідь на виклики та загрози суспільно-політичному розвитку країни, стає все більш актуальною.

У сучасній політичній науці існує багато теорій та підходів до дослідження феномену політичного лідерства в сучасному політичному світі. Особливого значення набуває дослідження політичного лідерства як механізму інтеграції суспільства — аспекту, який недостатньо вивчений вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

У книзі “Leadership: Six Studies in World Strategy” Генрі Кіссінджер визначає політичне лідерство як здатність лідера формувати стратегію, яка враховує історичні, культурні та соціальні умови, й вести націю до досягнення довгострокових цілей. Лідерство для Г. Кіссінджера полягає не лише у вмінні реагувати на поточні виклики, але й у здатності бачити майбутні можливості та загрози, формувати бачення й об'єднувати суспільство навколо цього бачення. Він підкреслює важливість моральної сили, інтелектуальної глибини та особистої харизми, які дозволяють лідерам впливати на масову свідомість і залишати тривалий слід в історії [9, с. 304].

Варто відзначити, що Дж. Торфінг та К. Анселл наголошують, що харизматичний лідер у політиці має особливі якості, які виділяють його серед інших та дозволяють ефективно впливати на суспільство, а саме:

— потужна риторика та комунікаційні навички, тобто харизматичні лідери володіють здатністю говорити переконливо, натхненно та зрозуміло й вони можуть передавати складні ідеї простими словами та легко знаходять спільну мову з різними аудиторіями;

— візіонерство та чітке бачення майбутнього, адже вони мають чітке уявлення про те, куди потрібно рухатись, і здатні переконати інших у важливості своїх ідей;



— особиста впевненість та рішучість, — харизматичні лідери демонструють високу впевненість у своїх діях і рішеннях й вони не бояться брати на себе відповідальність і часто приймають сміливі рішення, які підтримуються їх послідовниками;

— емоційна привабливість та емпатія, — такі лідери здатні викликати емоційну прив'язаність до себе завдяки своїй автентичності та здатності розуміти почуття інших;

— сильний особистий бренд та харизма, тобто харизматичні лідери мають впізнаваний стиль, який резонує з їхньою аудиторією [10, с. 37-41].

## Ключові елементи, що визначають харизматичного політичного лідера:

**01**

Потужна риторика та комунікаційні навички

**02**

Візіонерство та чітке бачення майбутнього

**03**

Особиста впевненість та рішучість

**04**

Емоційна привабливість та емпатія

**05**

Сильний особистий бренд та харизма

**Рис. 1** Ключові елементи, що визначають харизматичного політичного лідера.

*Джерело: [10]*

На нашу думку, харизматичне лідерство в політиці є одним із найвпливовіших феноменів, що здатен кардинально змінювати суспільну свідомість та політичний ландшафт. Лідери з харизмою володіють здатністю надихати та мобілізувати маси, часто спираючись на емоції та особисту привабливість, а не на раціональні аргументи чи політичні програми [11, с. 15]. Такий тип лідерства може бути як позитивним, коли він сприяє соціальним змінам і розвитку, так і небезпечним, якщо він веде до зловживання владою та маніпуляції масовою свідомістю. Розроблена нами таблиця розкриває аналіз цього феномену, включаючи його визначення, засоби впливу, можливі ризики та історичні приклади (Таблиця 1).

Таблиця 1.

## Аналіз харизматичного лідерства в політиці

Аспект	Опис	Приклад впливу на масову свідомість
Визначення харизматичного лідерства	Харизматичне лідерство — це стиль лідерства, при якому лідер здатний впливати на маси завдяки своїй особистій харизмі, ентузіазму, переконливості та здатності надихати інших.	Лідер може змусити маси вірити у свої ідеї, навіть якщо вони не мають раціонального підґрунтя.
Особисті характеристики лідера	Впевненість, риторичні здібності, магнетизм, привабливість, сміливість у прийнятті рішень, здатність маніпулювати емоціями.	Лідер використовує емоційні звернення, щоб посилити відчуття єдності та спільної мети серед своїх послідовників.
Засоби комунікації	Використання мас-медіа, соціальних мереж, публічних виступів, де лідер звертається безпосередньо до народу, що створює ілюзію особистого контакту.	Завдяки частим виступам на телебаченні або у соціальних мережах, лідер створює враження постійної присутності в житті людей.
Вплив на масову свідомість	Виникнення культу особистості, зміщення акцентів з раціональної оцінки політичних рішень на емоційне сприйняття лідера та його рішень.	Послідовники лідера можуть приймати його рішення без критичного аналізу, оскільки довіряють його харизмі більше, ніж реальним фактам.
Ризики харизматичного лідерства	Зловживання владою, маніпуляція масовою свідомістю, виникнення авторитаризму або тоталітаризму, коли лідер починає ігнорувати демократичні інститути.	Народ може підтримувати навіть небезпечні для себе рішення, оскільки вірить у непогрішність лідера.
Історичні приклади	Харизматичні лідери минулого, які змогли змінити хід історії завдяки своєму впливу на маси.	Наприклад, Мартін Лютер Кінг, Нельсон Мандела — кожен з них по-своєму впливав на масову свідомість своїх сучасників.
Висновки	Харизматичне лідерство може бути як позитивним, так і негативним явищем, залежно від цілей лідера та сприйняття його масами.	Масова свідомість може бути як засобом просування соціальних змін, так і інструментом встановлення диктатури.

Джерело: упорядковано автором на основі [2;6;9;10;11;12]



Політичне лідерство залежно від терміну дії може бути тимчасовим (короткотривалим, довготривалим) та постійним. Політичне лідерство є важливим фактором безперервного й динамічного розвитку політичних інститутів. Воно чинить значний вплив на всі політичні системи та політичні процеси в суспільстві. Харизматичні політичні лідери відіграють активну роль у постановці стратегічних цілей й завдань політичної системи, а також у виборі засобів та методів для досягнення цих цілей [12, с. 271]. Харизматичний політичний лідер може впливати на хід історії як позитивно, так і негативно, залежно від того, наскільки його політичні плани й дії відповідають об'єктивним потребам суспільства та ходу самої історії [13, с. 7]. Харизматичне лідерство в політиці базується на певних принципах та особливостях, які дозволяють лідеру впливати на великі маси людей та здобувати їхню підтримку, а саме:

— харизматичний лідер має яскраву, сильну особистість, яка виділяється серед інших, а його поведінка, мова, зовнішній вигляд створюють образ, що запам'ятовується і викликає захоплення;

— харизматичні лідери вміють викликати емоції у своїх прихильників, використовують риторичку, яка торкається почуттів та викликає ентузіазм й відповідно вони часто апелюють до національних, релігійних або культурних цінностей;

— харизматичний лідер здатний надихати людей на дії, переконувати їх у необхідності змін або досягнення певних цілей;

— лідери з харизмою зазвичай мають ясне бачення майбутнього й здатні переконати людей у його досяжності, тобто вони описують майбутнє таким чином, що воно здається позитивним;

— харизматичні лідери демонструють приклад самопожертви, рішучості або високої моралі, що підвищує їх авторитет й зміцнює довіру прихильників;

— харизматичний лідер відзначається вмінням чітко й переконливо доносити свої думки;

— лідери готові пропонувати нові ідеї та підходи, навіть якщо вони є ризикованими, а їх впевненість у власних діях змушує інших вірити в успіх;

— харизматичний лідер має здатність об'єднувати різні групи людей навколо спільної мети й безпосередньо ефективно організовує масові акції;

— харизматичні лідери асоціюють владу з власною особистістю, створюючи імідж незамінного лідера, що підвищує їхню легітимність;

— у деяких випадках харизматичні лідери сприяють виникненню культу особистості, коли їх шанують як особливих, майже міфічних фігур, що підсилює їхній вплив [14, с. 93-95; 15, с. 89-91; 16, с. 183].

**Висновки.** Предмет нашого наукового інтересу становить проблему інституціоналізації харизматичного політичного лідерства, у якій механізм відбору політичних лідерів, їх підготовка до влади та сама їх діяльність здійснюються в рамках конкретних інститутів. Все це потребує спеціальних

наукових досліджень, що виявляють загальні закономірності цього процесу, що дозволить говорити про дійсно наявні шляхи формування сучасної української політичної еліти. Таким чином, харизма — це надзвичайна якість, завдяки якій одна людина може легко справити гарне враження на маси та заслужити їхню довіру й повагу, що, відповідно, значно підвищує її шанси зайняти провідну роль у малій або великій соціальній групі.

Харизматичне лідерство у політиці є потужним інструментом, що здатен значно впливати на масову свідомість та формувати політичні процеси. Харизматичні лідери, завдяки своїм особистим якостям та здатності ефективно комунікувати з широкими масами, створюють сильний емоційний зв'язок зі своїми послідовниками. Вони здатні мобілізувати громадську думку та консолідувати суспільство навколо певних ідей або цінностей, часто граючи вирішальну роль у критичні моменти історії, коли традиційні методи управління або політичні інститути не можуть забезпечити необхідну стабільність або зміни.

Водночас харизматичне лідерство має й свої ризики, оскільки воно часто пов'язане з персоналізацією влади та зниженням ролі демократичних інститутів. Харизматичні лідери можуть використовувати свою популярність для маніпулювання громадською думкою та зміцнення власної влади, що може призвести до авторитаризму та підриву демократичних норм. Тому, попри значний потенціал харизматичних лідерів у мобілізації мас, важливо враховувати можливі негативні наслідки цього феномену та забезпечувати збалансований підхід до лідерства у політиці, що базується на демократичних цінностях і відповідальності перед суспільством.

Врешті-решт, можна зробити висновок, що сьогодні харизматичне політичне лідерство все менше виступає як особлива форма влади, специфіка якої полягає в спрямованості зверху вниз, коли сама влада реалізується не більшістю, а одним керівником. Випробування владою — це надзвичайно складне випробування. Дуже важливо, що сучасні лідери політичного середовища концентрують увагу не лише на тому, щоб використовувати владу як таку, а й на тому, щоб формувати за її допомогою мотиви активної діяльності людей і здорового суспільного простору, спрямовані на розкриття особистісного потенціалу.

#### *Література:*

1. Іоффе М. Роль лідера в сучасних умовах. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 7 (35). С. 143-154
2. Weber M. *Economy and Society*. Harvard University Press. 2019. 520 p.
3. Powers R., Renshon J. International status concerns and domestic support for political leaders. *American Journal of Political Science*. 2023. № 67.3. P. 732-747.
4. Yang, Z., Huynh, J., Tabata, R., Cestero, N., Aharoni, T., Hirschberg, J. What Makes a Speaker Charismatic? Producing and Perceiving Charismatic Speech. *Proc. Speech Prosody*. 2020. P. 685-689



5. Бойченко М. Стан та перспективи досліджень взаємодії вербальних і невербальних засобів у харизматичній комунікації. Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2022. № 96. С. 7-16.

6. Лікарчук Н. В. Формування іміджу політичного лідера в процесі виборчої кампанії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2003. 21 с.

7. Цебрик А.А., Кокарча Ю.А. Характеристика та роль сучасного політичного лідера. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з нагоди відзначення Дня науки – 2023 в Україні «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану» (23 травня 2023 року). Київ: ДНДІ МВС України. 2023. С. 371-374.

8. Смельянова Г.І. Функціональне призначення політичного лідера. Науковий журнал «Політичне життя». Політичні інститути та процеси. 2018. № 2. С. 30-35.

9. Kissinger H. Leadership: Six studies in world strategy. Penguin Group, 2024. 528 p.

10. Torfing J., Ansell C. Strengthening political leadership and policy innovation through the expansion of collaborative forms of governance. Political Innovations. Routledge. 2020. P. 37-54.

11. Коренєва Ю.П. Психологічний портрет політичного лідера. Young Scientist. Психологічні науки. 2022. № 6 (106). С. 15-17.

12. Edwards III G.C., Mayer K.R., Wayne S. J. Presidential leadership: Politics and policy making. Rowman & Littlefield Publishers, 2020. 480 p.

13. Баюрчак Н. Формування іміджу політика через конструювання образу харизматичного лідера. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2023. № 1.15. С. 5-10.

14. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. Політичний менеджмент. 2021. № 6. С. 91–100.

15. Маркіна І. А. Лідерство як феномен сучасного менеджменту. Економічний простір. 2020. № 159. С.88-91

16. Стеблина Н.О. Репрезентація політичних акторів у нових медіа держав із перехідними та авторитарними режимами. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 1 (52). С.178-192.

### References:

1. Ioffe, M. (2024). Rol lidera v suchasnykh umovakh [The role of a leader in modern conditions]. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii, № 7 (35), 143-154 [in Ukrainian]

2. Weber, M. (2019). Economy and Society. Harvard University Press, 520. [in English]

3. Powers, R., Renshon, J. (2023). International status concerns and domestic support for political leaders. American Journal of Political Science, № 67.3, 732-747. [in English]

4. Yang, Z., Huynh, J., Tabata, R., Cestero, N., Aharoni, T., Hirschberg, J. (2020). What Makes a Speaker Charismatic? Producing and Perceiving Charismatic Speech. Proc. Speech Prosody, 685-689 [in English]

5. Boichenko, M. (2022). Stan ta perspektyvy doslidzhen vzaemodii verbalnykh i neverbalnykh zasobiv u kharyzmatychnii komunikatsii [Status and prospects of research on the interaction of verbal and non-verbal means in charismatic communication]. Visnyk KhNU imeni VN Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov, № 96, 7-16. [in Ukrainian]

6. Likarchuk, N. V. (2003). Formuvannia imidzhu politychnoho lidera v protsesi vyborchoi kampanii [Formation of the image of a political leader in the process of an election campaign]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. polit. nauk: spets. 23.00.02 «Politychni instytuty i protsesy». Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. K., 21. [in Ukrainian]

7. Tsebryk, A.A., Kokarcha, Yu.A. (2023). Kharakterystyka ta rol suchasnoho politychnoho lidera [Characteristics and role of a modern political leader]. Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z nahody vidznachennia Dnia nauky – 2023 v Ukraini «Aktualnist ta osoblyvosti naukovykh doslidzhen v umovakh voiennoho stanu» (23 travnia 2023 roku). Kyiv: DNDI MVS Ukrainy, 371-374. [in Ukrainian]
8. Yemelianova, H.I. (2018). Funktsionalne pryznachennia politychnoho lidera [Functional appointment of a political leader]. Naukovyi zhurnal «Politychne zhyttia». Politychni instytuty ta protsesy, № 2, 30-35. [in Ukrainian]
9. Kissinger, H. (2024). Leadership: Six studies in world strategy. Penguin Group, 528. [in English]
10. Torfing, J., Ansell, C. (2020). Strengthening political leadership and policy innovation through the expansion of collaborative forms of governance. Political Innovations. Routledge, 37-54. [in English]
11. Korenieva, Yu.P. (2022). Psykholohichniy portret politychnoho lidera [Psychological portrait of a political leader. Young Scientist]. Young Scientist. Psykholohichni nauky, № 6 (106), 15-17. [in Ukrainian]
12. Edwards, III G.C., Mayer, K.R., Wayne, S. J. (2020). Presidential leadership: Politics and policy making. Rowman & Littlefield Publishers, 480. [in English]
13. Baiurchak, N. (2023). Formuvannia imidzhu polityka cherez konstruiuvannia obrazu kharyzmatychnoho lidera [Formation of the image of a politician through the construction of the image of a charismatic leader]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia, № 1.15, 5-10. [in Ukrainian]
14. Boiko, S. (2021). Politychne liderstvo v Ukraini: henezys i dynamika rozvytku [Political leadership in Ukraine: genesis and dynamics of development]. Politychnyi menedzhment, № 6, 91–100. [in Ukrainian]
15. Markina, I. A. (2020). Liderstvo yak fenomen suchasnoho menedzhmentu [Leadership as a phenomenon of modern management]. Ekonomichniy prostir, № 159, 88-91 [in Ukrainian]
16. Steblyna, N.O. (2022). Rerezentatsiia politychnykh aktoriv u novykh media derzhav iz perekhidnymy ta avtorytarnymy rezhymamy [Representation of political actors in the new media of states with transitional and authoritarian regimes]. Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho, № 1 (52), 178-192. [in Ukrainian]